

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Το "Σχέδιον Γενικόν" της Φιλικής Εταιρείας και οι επαφές με τους Σέρβους

Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.361](https://doi.org/10.12681/makedonika.361)

Copyright © 2014, Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδόπουλος Σ. Ι. (1977). Το "Σχέδιον Γενικόν" της Φιλικής Εταιρείας και οι επαφές με τους Σέρβους. *Μακεδονικά*, 17(1), 40–54. <https://doi.org/10.12681/makedonika.361>

ΤΟ «ΣΧΕΔΙΟΝ ΓΕΝΙΚΟΝ» ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΑΦΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΕΡΒΟΥΣ *

Είναι γνωστό ότι κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας για τη μεγάλη ελληνική επανάσταση του 1821 τὰ στελέχη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας εἶχαν σκεφθῆ νὰ προσδώσουν παμβαλκανικὸ χαρακτῆρα στὴν ἐξέγερση κατὰ τῶν Τούρκων καί, ἀκόμη περισσότερο, νὰ κινήσουν, ἂν μπορούσαν, ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὑποτελεῖς τῆς Πύλης, ἐξω ἀπὸ τὰ Βαλκάνια, ὅπως ἦταν π.χ. ὁ ἐμίρης τοῦ Λιβάνου Μπεσῆρ Σεχάμπε. Ὡς ἓνα σημεῖο βέβαια οἱ Φιλικοὶ ἀκολούθησαν καὶ ἐπανελάβαν τὶς ἰδέες καὶ τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα Φεραίου, μὲ τὴ διαφορά ὅμως ὅτι, πῶς ρεαλιστὲς αὐτοὶ ἀπὸ τὸν Ἐθνομάρτυρα καὶ ἔχοντας ἀπὸ τὴ μιὰ καλύτερη γνώση τῶν πραγμάτων καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν πείρα τῶν γεγονότων πού εἶχαν μεσολαβήσει, ἔδωσαν στὶς ἐπιδιώξεις τους περισσότερο ὀλοκληρωμένη μορφή καὶ κατέληξαν σὲ συγκεκριμένα σχέδια δράσης, γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ὁποίων ἐργάστηκαν, ὅσο γινόταν, συστηματικά.

Γιὰ τὰ σχέδια αὐτὰ γίνεται κυρίως λόγος στὸ ἔργο «Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» τοῦ Ἰωάννου Φιλῆμονος, γραμματέα τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Ἀγώνα, κατόπιν ἱστορικοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ δημοσιογράφου—ἐκδότη τῆς ἐφημερίδας «Αἰὼν», ὀνομαστῆς γιὰ τοὺς ἀγῶνες τῆς ἐναντίον τῶν Βαυαρῶν¹. Ὁ Α΄ τόμος τοῦ ἔργου αὐτοῦ (Ἀθῆναι 1859), πού εἶναι ἀφιερωμένος στὴ δράση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, συμπληρώνει καὶ διορθώνει, ὅπως εἶναι γνωστό, μὲ βάση νέα ἀρχεακὰ στοιχεῖα, πού προέρχονταν κυρίως ἀπὸ τὸ πο-

---

* Ἀνακοίνωση στὸ Συμπόσιο μὲ θέμα *Συνεργασία Ἑλλήνων καὶ Σέρβων κατὰ τοὺς ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνες, 1804-1830*, πού ὀργανώθηκε στὴν Καβάλα στὶς 7-10 Νοεμβρίου 1976 ἀπὸ τὸ Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὸ Βαλκανολογικὸ Ἰνστιτοῦτο τοῦ Βελιγραδίου.

1. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Φιλῆμονος βλ. Ἐ μ μ. Π ρ ω τ ο ψ ἄ λ τ η, Ὁ Ἰωάννης Φιλῆμων καὶ τὸ ἔργον του (εἰσαγωγή στὴν ἀναστατικὴ ἐπανεκδόση τοῦ ἔργου τοῦ Φιλῆμονος «Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», πού ἔγινε ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο «Τὸ Φιλολογικόν» τοῦ Β. Γ. Βασιλείου, Ἀθῆναι ἄ.ἔ.) τ. Α΄, σ. Ι-XXXI. Βλ. ἐπίσης καὶ Ἀ λ ε ξ ἄ ν δ ρ ο υ Ι. Δ ε σ π ο τ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἰωάννης Φιλῆμων. Ἀγωνιστῆς-Δημοσιογράφος-Ἱστορικὸς. (ἂντι προλόγου σὲ ἄλλη ἐπανεκδόση τοῦ ἴδιου ἔργου), ἀνάτυπο, Ἀθῆναι 1967, σελ. 30.

λύτιμο ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας τῶν Ὑψηλαντῶν, ἓνα προηγούμενο ἔργο τοῦ Φιλῆμονος γιὰ τὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία¹.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ σχέδια ποὺ ἀναφέρονται στὸ ἔργο τοῦ Φιλῆμονος εἶναι τὰ ἐξῆς: τοῦ Θεοδώρου Νέγρη (5 Ἀπριλίου 1819) σχετικὰ μὲ τὸν προσηλυτισμὸ τοῦ πρώην σουλτάνου τῆς Κριμαίας Χαμίλ Κιράϊς, ποὺ ἐφησύχαζε ἢ, ἀκριβέστερα, βρισκόταν ὑπὸ ἐπιτήρηση ὡς ρωσόφιλος στὴν Βίζα (Βιζύη) τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης: τοῦ Δημητρίου Παπαχρήστου ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι (9 Ἀπριλίου 1820) σχετικὰ μὲ τὴ δολοφονία τοῦ διαβόητου Χαλῆτ ἐφέντη, εὐνοούμενου συμβούλου τοῦ σουλτάνου καὶ φανατικοῦ μισέλληνα ποὺ ἔγινε ἀργότερα καὶ μέγας βεζίρης, καθὼς καὶ σχετικὰ μὲ τὴν κατῆχηση στὴν Ἑταιρεία τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Βλαχίας: τῶν Φιλικῶν τοῦ Γαλασιῦ γιὰ τὴν αἰφνιδιαστικὴ καὶ μὲ δόλο κατάληψη τοῦ τουρκικοῦ φρουρίου τῆς Βραΐλας στὸν Δούναβη· ἓνα οἰκονομικὸ σχέδιο τῶν στελεχῶν τῆς Ἑταιρείας Ἀντωνίου Πελοπίδα καὶ Κυριάκου Τασσήκα (1 Ἰουνίου 1820), ποὺ προέβλεπε τὴν ἀφαίρεση μὲ ἀπάτη, μὲ τὸ πρόσχημα δηλαδὴ τῆς ἰδρύσεως ἐμπορικοῦ οἴκου στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τὴν Πελοπόννησο, ἐνὸς μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἄλλα².

Τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα ἀπὸ τὰ παραπάνω σχέδια ἦταν κυρίως τρία, δύο ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέβλεπαν μιὰ γενικὴ ἐξεγερση σὲ ὁλόκληρο τὸ εὐρωπαϊκὸ τμῆμα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ, ρεαλιστικὸ καὶ θεμελιωμένο σὲ γερεὺς βάσεις, εἶναι γνωστὸ ὡς «Σχέδιον Γενικόν» καὶ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 23 ἄρθρα³. Τὸ δεῦτερο (25 Σεπτεμβρίου 1820 ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι), ποὺ ἀναφέρεται ὡς «Πολεμικὸν σχέδιον Σάββα», τοῦ Πατμίου δηλαδὴ χιλιάρχου Σάββα Καμινάρη, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης δὲν τὸ ἔλαβε καθόλου ὑπ' ὄψη, γιατί στηριζόταν ἀποκλειστικὰ σὲ ἀλλεπάλληλες ὑπο-

1. Βλ. Ἰωάννου Φιλῆμονος, Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, Ναύπλιον 1834.

2. Γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ σχέδια βλ. στοῦ Φιλῆμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. λβ', 45-46, 195-200.

3. Βλ. γιὰ τὸ σχέδιο αὐτὸ Φιλῆμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 47-58, ὅπου καὶ τὸ κείμενό του. Πρβλ. καὶ Τάκη Χ. Κανδηλώρου, Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, 1814-1821, Ἀθῆναι 1926, σ. 381-382, 384-386. Βλ. ἐπίσης καὶ Ἀλεξάνδρου Ι. Δεσποτοπούλου, Ἡ ἀπόφασις περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, Ἀθῆναι 1965, σ. 92 κ.έ., ὅπου ἀνάλυση τοῦ σχεδίου καὶ περιγραφή τῶν κατοπινῶν ἐνεργειῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ποὺ στηρίχθηκαν σὲ αὐτό. Πρβλ. καὶ Ἰστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ, τ. ΙΒ', Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις καὶ ἡ Ἰδρυσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους (1821-1832), Ἀθῆναι 1975, σ. 16-18. Notis Botzaris, Visions balkaniques dans la préparation de la Révolution Grecque (1789-1821), Genève-Paris 1962, σ. 102-106, 109.

θέσεις¹. Τò τρίτο, τέλος, σχέδιο, γνωστό ως «Μερικόν περί Κωνσταντινουπόλεως Σχέδιον», πού αποτελούνταν από 18 άρθρα, θεωρείται έντελως ούτοπιστικό ή, καλύτερα, παράλογο, γιατί προέβλεπε τήν αιφνιδιαστική κατάληψη τού τουρκικού στόλου στό ναύσταθμο τής Πόλης, τών πολεμικῶν ἀποθηκῶν κ.λ., καί, τελικά, τήν κατάληψη τής ίδιας τής Κωνσταντινουπόλης. Παρά τήν ὀλοφάνερη ἀδυναμία τής πραγματοποιήσεώς του, τὸ σχέδιο αὐτὸ ἦταν τόσο ἑλκυστικό, ὥστε ἀπασχόλησε ἀρκετὰ τοὺς Φιλικούς². Ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ σχέδια ἐμᾶς θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ τὸ λεγόμενο «Σχέδιον Γενικόν» καί εἰδικότερα τὰ ἄρθρα του ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα προβλέπονταν ἐπαφές μὲ τοὺς Σέρβους.

Ὅφειλουμε πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ ποῦμε ὅτι καί σήμερα ἀκόμη δὲν εἶναι ἐξακριβωμένο οὔτε πότε, ἀλλὰ οὔτε καί ἀπὸ ποιὸν ἢ ποιους εἶχε συνταχθῆ τὸ παραπάνω σχέδιο, πού ἔγινε δεκτὸ ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη στὴ σύσκεψή του μὲ τὰ σημαντικότερα στελέχη τής Ἑταιρείας στό Ἰσμαήλι τής Βεσσαραβίας (ἀρχὲς Ὀκτωβρίου 1820) καί ἀποτελέσει κυρίως τὴ βάση γιὰ τὶς κατοπινὲς ἐνέργειες τῶν Φιλικῶν. Διάφοροι μέχρι σήμερα ἐρευνητὲς ὑποστήριξαν ὅτι τὸ «Σχέδιον Γενικόν» συντάχθηκε στό Βουκουρέστι ἀπὸ Πελοποννησίους Φιλικούς καί συγκεκριμένα ἀπὸ τὸν ἀρχιμανδρίτη Γρηγόριο Δικαῖο ἢ Παπαφλέσσα, τὸν διερμηνέα τού Γενικοῦ Προξενείου τής Ρωσίας στό Ἰάσιο Γεώργιο Λεβέντη, καί ἄλλους³. Μερικοὶ προσδιόρισαν ἐπίσης καί τὸ χρόνο τής συντάξεως τού σχεδίου, ὅπως π.χ. ὁ Ἄλ. Δεσποτόπουλος πού ὑποθέτει ὅτι τὸ σχέδιο αὐτὸ συντάχθηκε ἀπὸ τὰ παραπάνω πρόσωπα

1. Βλ. τὸ κείμενο τού σχεδίου στοῦ Φιλήμονος, Δοκίμιον περὶ τής Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 77-81. Πρβλ. Βοτζαγίς, *Visions balkaniques*, σ. 106-107, 109.

2. Βλ. σχετικὰ Φιλήμονος, Δοκίμιον περὶ τής Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 59-71, ὅπου καί τὸ κείμενο τού σχεδίου. Πρβλ. Νικ. Σπηλιᾶδου, Ἀπομνημονεύματα, τ. Α', Ἀθήνα 1851, σ. 8-9, Κανδελῶρου, Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, σ. 402, Βοτζαγίς, *Visions balkaniques*, σ. 107-110. Χωρὶς νὰ ἔχη ὑπ' ὄψη του τὸ σχέδιο αὐτὸ, παρόμοιες ἰδέες διατύπωσε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821 καί ὁ ἡγεμόνας τής Μολδαβίας Μιχαὴλ Σουτσος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ γράμμα τού Γεωργίου Λασσάνη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη (βλ. Φιλήμονος, Δοκίμιον περὶ τής Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 279-280). Οἱ ἀπόψεις ὁμοῦ αὐτῆς ἀντικρούονται στό «Σχέδιον Γενικόν» καί χαρακτηρίζονται ὡς *πρᾶγμα δυσκολοκατόρθωτον*. Ὁ συντάκτης τού «Σχεδίου Γενικοῦ» θεωρεῖ ἀκόμη ὅτι εἶναι *θράσος τὸ νὰ τολμᾷ τις ἀφρόνως εἰς τὸν ἰσχυρότερόν του* καί καταλήγει στό συμπέρασμα ὅτι *αἱ μικραὶ δυνάμεις ἡμῶν δὲν συγχωροῦν ἄλλο παρὰ τὸν ἐμπρησμόν τού στόλου* (βλ. τὰ ἄρθρα Θ' καί Ι' τού «Σχεδίου Γενικοῦ» στοῦ Φιλήμονος, Δοκίμιον περὶ τής Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 50-52).

3. Τὴν ἀποψη αὐτὴ τὴ διατύπωσε πρῶτος ὡς ὑπόθεσις ὁ Φιλήμων, Δοκίμιον περὶ τής Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α' σ. 280, καί τὴν ἐπανελάβαν κατόπιν ἀρκετοὶ μετατρέποντας τὴν ὑπόθεσις σὲ βεβαιότητα.

σὲ μιὰ πρώτη μορφή τὸν Μάιο τοῦ 1820 στὸ Βουκουρέστι καὶ σὲ ὀριστικὴ μορφή κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου στὸ Γαλάτσι ἢ ἀρχὲς Ὀκτωβρίου 1820 στὸ Ἰσμαήλι¹.

Γιὰ τὸ ὅτι οἱ συντάκτες τοῦ σχεδίου ἦταν Πελοποννήσιοι δὲν χωραίνει καμιά ἀμφισβήτηση, ἀφοῦ καὶ στὸ ἴδιο τὸ κείμενο γίνεται συχνὰ λόγος γιὰ τὴν Πελοπόννησο ὡς κέντρο τῆς μελλοντικῆς ἐξεγέρσεως καὶ μάλιστα μιὰ φορά, ἀναφερόμενος ὁ συντάκτης στοὺς Πελοποννησίους, μιλάει σὲ πρῶτο πρόσωπο: ... ἐπειδὴ, ἂν ἡμεῖς ἀρχίσωμεν [τὴν ἐξέγερσιν] οἱ Πελοποννήσιοι, τὸ βάρος τῆς ἐχθρικῆς φάλαγγος θέλει ἐπιπέσει εἰς ἡμᾶς...². Ὅμως, ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀκριβῆ χρονολόγηση τοῦ κειμένου, πρὸς τὸ παρὸν μόνον ὑποθέσεις μποροῦμε νὰ κάνουμε. Δὲν ὑπάρχει βέβαια ἀμφιβολία ὅτι τὸ σχέδιο συντάχθηκε ἀρκετὰ ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἐκλογή τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη στὸ ἀνώτατο ἀξίωμα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας (12 Ἀπριλίου 1820), ἀφοῦ ἐκεῖνος μνημονεύεται σὲ πολλὰ ἄρθρα του ὡς ἀρχηγὸς τῆς μὲ τὸ συνθηματικὸ ὄνομα «Καλὸς»³ καὶ ἀφοῦ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ΣΤ' ἄρθρο, ἡ ἐκλογή του εἶχε ἤδη γίνει γνωστὴ στὴν Πελοπόννησο καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου. Τὸ γεγονός ἐπίσης ὅτι στὸ κείμενο γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὴν ἀνταρσία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τὴ δύσκολη θέση του καὶ τὸν κίνδυνο νὰ συντριβῆ ἢ ἀντίστασὴ του πρὶν ξεσπάσῃ ἡ ἐλληνικὴ ἐξέγερση⁴, τοποθετεῖ τὴ σύνταξη τοῦ σχεδίου ἀργότερα καὶ ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1820, ἴσως μέσα στὸν Σεπτέμβριο τοῦ ἴδιου ἔτους, ὅταν δηλαδὴ ὁ τύραννος τῆς Ἡπείρου εἶχε κηρυχθῆ «φιρμανλῆς» (ἀποστάτης), εἶχαν κινηθῆ ἐναντίον του οἱ σουλτανικὲς δυνάμεις καὶ ὁ ἴδιος εἶχε ἀποσυρθῆ στὸ φρούριο τῶν Ἰωαννίνων.

Δὲν θὰ προχωρήσουμε σὲ παραπέρα συλλογισμοὺς ποῦ θὰ μᾶς ὀδηγοῦσαν ἴσως σὲ μεγαλύτερη μείωση τῶν πιθανῶν χρονικῶν ὀρίων μέσα στὰ ὁποῖα θὰ μποροῦσε νὰ ἐνταχθῆ ἡ σύνταξη τοῦ «Σχεδίου Γενικοῦ». Μᾶς ἀρκεῖ μόνον νὰ σημειώσουμε ὅτι τὸ ὅλο κείμενο δίνει στὸν προσεκτικὸ ἀναγνώστη του τὴν ἐντύπωση ἐνὸς μνημονίου, συνταγμένου ἀπὸ ὑπεύθυνο πρόσωπο ἢ πρόσωπα, ποῦ γνώριζαν καλὰ τὰ πράγματα, καθὼς καὶ τίς προηγούμενες ἐνέργειες τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Τὸ μνημόνιο αὐτό, ποῦ περιλάμβανε διάφορες προτάσεις πρὸς τὸν Ὑψηλάντη, προοριζόταν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάση τῶν συζητήσεων σὲ μιὰ σύσκεψη, ὅπου θὰ λαμβάνονταν συλλογικὲς ἀποφάσεις, δηλαδὴ ὅ,τι ἀκριβῶς συνέβη στὸ Ἰσμαήλι. Προσωπικά, δὲν ἀμφιβάλουμε ὅτι τὸ κείμενο συντάχθηκε ἀπὸ ἄτομο ἢ ἄτομα ποῦ ἤλθαν

1. Βλ. Δεσποτοπούλου, Ἡ ἀπόφασις περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, σ. 92.

2. Βλ. ἄρθρο Ζ' τοῦ σχεδίου στοῦ Φιλικῶνος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 50.

3. Βλ. π.χ. τὰ ἄρθρα τοῦ σχεδίου Δ', ΣΤ', ΙΕ', ΙΣΤ' καὶ ἄλλα.

4. Βλ. τὰ ἄρθρα Β' καὶ Ε' τοῦ σχεδίου.

ειδικά για τὸν παραπάνω σκοπὸ ἀπὸ τὴν Πόλη, καὶ στὸ συμπέρασμα αὐτὸ μᾶς ὀδηγεῖ μιὰ φράση τοῦ κειμένου στὸ ἄρθρο Γ' τοῦ σχεδίου, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸ θέμα τοῦ τουρκικοῦ στόλου τῆς Κωνσταντινούπολης, γιὰ τὸν ὅποιο προτείνεται ὄχι ἢ κατάληψή του, ποὺ θεωρεῖται ἀδύνατη, ἀλλὰ ὁ ἔμπρησμός του. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀναφέρονται συγκεκριμένα τὰ ἑξῆς: ...*Περὶ τούτου σκεψόμεθα ἐπιστρέφοντες εἰς τὸ Βυζάντιον, πῶς, πότε καὶ διὰ τίνων μέσων νὰ βαλθῇ εἰς ἔργον ἡ γνώμη αὕτη, ἂν ἐπικρατήσῃ.* Ἡ φράση αὕτη δείχνει, νομίζουμε, καθαρὰ ὅτι οἱ συντάκτες τοῦ σχεδίου εἶχαν ἔλθει ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη εἰδικά γιὰ τὴ σύσκεψη καὶ κατόπιν θὰ ἐπέστρεφαν πάλιν ἐκεῖ. Ὅμως τὸ μόνο πρόσωπο ποὺ ἦλθε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ, εἰδοποιημένο εἰδικά ἀπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Ξάνθο, ἦταν ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος (Παπαφλέσσας)¹, ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Πόλη στὶς ἄρχές Σεπτεμβρίου 1820, συνάντησε πρῶτα τὸν Ξάνθο στὸ Γαλάτσι καὶ πῆγαν κατόπιν μαζὶ στὸ Ἴσμαῆλι.

Δὲν θὰ βρισκόμασταν λοιπὸν πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ἂν υποστηρίζαμε ὅτι τὸ «Σχέδιον Γενικὸν» γράφηκε μόνον ἀπὸ τὸν Δικαῖο στὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ μεσολάβησε ἀπὸ τὴ συνάντησή του μὲ τὸν Ξάνθο στὸ Γαλάτσι ὡς τὴν ἔναρξιν τῆς συσκέψεως στὸ Ἴσμαῆλι, ἴσως καὶ κατὰ τὶς πρῶτες μέρες τῆς συσκέψεως αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Δικαῖος δὲν θὰ γνώριζε πιθανὸν τόσο καλὰ τὰ ζητήματα τῆς Μολδοβλαχίας καὶ τῶν ἐπαφῶν μὲ τοὺς Σέρβους, ἴσως νὰ βοηθήθηκε στὰ σημεῖα αὐτὰ ἀπὸ τὸν Ξάνθο, ποὺ ἐπέστρεψε ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι καί, κατὰ συνέπεια, γνώριζε καλὰ τὰ θέματα αὐτά, ἢ ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἄλλα στελέχη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ποὺ τὰ συνάντησε στὸ Ἴσμαῆλι. Τὸ γεγονὸς, τέλος, ὅτι στὸ κείμενο τοῦ σχεδίου τὰ ρήματα βρίσκονται στὸ ἀ' πληθυντικὸ πρόσωπο (π.χ. *νομίζομεν, ἐλπίζομεν, στοχαζόμεθα, κρίνομεν, σκεψόμεθα*, κ.λ.) δὲν μᾶς ἀναγκάζει νὰ δεχθοῦμε καὶ τὴν ὑπαρξὴ περισσοτέρων ἀπὸ ἓνα συντακτῶν, τόσο γιὰτὶ ἦταν καὶ εἶναι καὶ σήμερα συνηθισμένο φαινόμενο ἐκφράζοντας κάποιος τὶς ἀπόψεις του νὰ μεταχειρίζεται πληθυντικὸ ἀριθμὸ, ἰδιαίτερα μάλιστα ὅταν αὐτὸς εἶναι κληρικὸς, ὅσο καὶ γιὰτὶ τὸν ἴδιο ἐκφραστικὸ τρόπο τὸν συναντοῦμε καὶ σὲ μιὰ μεταγενέστερη ἔκθεση τοῦ Δικαίου, τῆς 22ας Φεβρουαρίου 1821, στὴν ὁποία περιγράφει τὶς ἐνέργειες του μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὸ Ἴσμαῆλι ὡς τὴν ἀφιξή του στὴν Πελοπόννησο².

Τὸ θέμα τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Σέρβων ἀποτελοῦσε, μποροῦμε νὰ τὸ ποῦμε προκαταβολικά, τὴ σπονδυλικὴ στήλη τοῦ «Σχεδίου Γενικοῦ», γιὰτὶ πάνω

1. Βλ. σχετικὰ Φιλῆμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 82-83.

2. Βλ. τὸ κείμενο τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς στοῦ Φιλῆμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 85-86.

σ' αὐτὸ στηριζόμενα θεωρητικὰ ὅλη ἡ ἐπιτυχία τῶν προβλεπομένων ἐνεργειῶν. Γι' αὐτὸ ἐξ ἄλλου καὶ στὸ Α' ἄρθρο τοῦ σχεδίου ἀναφέρεται χαρακτηριστικὰ σὰν σὲ προοίμιο: ... τὸ νὰ ἐγείρωμεν παντοίους τρόπους τοὺς Σέρβους κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ... πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ πρῶτόν μας ἐπιχείρημα.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, ἀπὸ τὰ πρῶτα κιόλας χρόνια τῆς δράσεως της, εἶχε ἀποβλέψει στὴν ἐξεύρεση διαφόρων συμμάχων γιὰ τὴν κοινὴ ἀντιμετώπιση τῶν Τούρκων, καὶ ἦταν φυσικὸ τὸ ἐνδιαφέρον της νὰ στραφῆ πρῶτα πρὸς τοὺς Σέρβους. Τὸ γεγονός ὅτι στὴ χώρα αὐτὴ μέσα σὲ μιὰ δεκαετία εἶχαν ξεσπάσει δύο σοβαρὰς ἐπαναστάσεις (τοῦ 1804 καὶ τοῦ 1815), πού εἶχαν κλονήσει τὰ θεμέλια τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τμήματος τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ μαχητικότητά καὶ ὁ ἠρωϊσμός πού εἶχαν δεῖξει οἱ Σέρβοι στοὺς ἀγῶνες τους, καθὼς καὶ τὸ ὅτι ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1815 ὑπῆρχε ἕνα de facto αὐτοδιοικούμενο σερβικὸ κράτος μὲ ἀρκετὴ στρατιωτικὴ δύναμη, ὅλα αὐτὰ ἔκαναν, πολὺ δικαιολογημένα, τοὺς Φιλικούς νὰ ἐπιδιώξουν μὲ κάθε τρόπο τὴ σύμπραξη τῶν Σέρβων καί, σὲ ἐπέκταση, καὶ τῶν Μαυροβουνίων στὸν ἀγῶνα πού προετοιμάζαν. Τὰ στρατιωτικὰ σώματα, πού βρισκόταν στὴν Μολδαβία καὶ Βλαχία ὡς φρουρὰς τῶν ἡγεμόνων τῶν χωρῶν αὐτῶν, ἀποτελοῦσαν δευτερεύον μέλημα τῶν Φιλικῶν, ἄσχετα ἂν ἀναγκάστηκαν τελικὰ νὰ στηριχθοῦν μόνον σ' αὐτὰ.

Πρωτεργάτης τῶν ἑλληνοσερβικῶν ἐπαφῶν κατὰ τὴν πρώτη αὐτὴ περίοδο ὑπῆρξεν ὁ Πελοποννήσιος Γεώργιος Λεβέντης, διερμηνέας, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, τοῦ Γενικοῦ Προξενείου τῆς Ρωσίας στὸ Ἰάσιο, ὁ ὁποῖος ἀναπλήρωνε τότε τὸν Γενικὸ Πρόξενο Ἀλέξανδρο Πίνη, πού ἀπουσίαζε στὸ Βουκουρέστι. Ὁ Λεβέντης, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ὄπλαρχηγοῦ Γεωργάκη Ὁλύμπιου, ὁ ὁποῖος εἶχε δεσμοὺς μὲ τοὺς Σέρβους καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὸν ἀρχηγὸ τῆς πρώτης σερβικῆς ἐπαναστάσεως Γεώργιο Πέτροβιτς (Καραγιώργη), ἤλθε τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1817 σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν Καραγιώργη, πού μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ κινήματός του εἶχε καταφύγει μαζί μὲ ἀρκετοὺς ὀπαδούς του στὸ Χότιν τῆς κατεχομένης ἀπὸ τοὺς Ρώσους Βεσσαραβίας. Ὁ Καραγιώργης, πού ἦταν ὀπαδὸς τῆς ιδέας τῆς πλήρους σερβικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ δὲν ἐνέκρινε τὴν πολιτικὴ τοῦ ἡγέτη τῆς δευτέρας σερβικῆς ἐξεγέρσεως Miloš Obrenović, διατηροῦσε ἐπαφὰς μὲ τὴν Σερβία μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ φίλου του καὶ ἰσχυροῦ κνέζου Vojša Vuličević. Τελικὰ ὁ Καραγιώργης, ἐπειτα ἀπὸ σχετικὰς συνεννοήσεις μὲ τὸν Ὁλύμπιο καὶ τρεῖς μυστικὰς συναντήσεις του τὸν Μάιο τοῦ 1817 ἔξω ἀπὸ τὸ Ἰάσιο μὲ τὸν Λεβέντη, ἐγίνε μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἀνέλαβε τὴ γνωστὴ ἀποστολὴ καὶ ξεκίνησε κρυφὰ γιὰ τὴν Σερβία, ὅπου καὶ δολοφονήθηκε στίς 13/25 Ἰουλίου 1817 κοντὰ στὸ Smederevo¹.

1. Κυριώτερη πηγὴ γιὰ τὶς ἐπαφὰς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας μὲ τὸν Καραγιώργη παρα-

Παρ' ὄλη τὴν πικρία καὶ τὴν ἀπογοήτευση, ποὺ αἰσθάνθηκαν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Καραγιώργη, οἱ Φιλικοὶ δὲν ἐγκατέλειψαν τὴν προσπάθειά τους γιὰ μιὰ ἑλληνοσερβικὴ συνεργασία καὶ στράφηκαν γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ πρὸς τὸν Οὐρενοβίε. Τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ ἀνέλαβε κατ' ἀρχὴν, ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1817, καὶ πάλιν ὁ Ὀλύμπιος μολονότι δὲν ἔτρεφε φιλικὰ αἰσθήματα πρὸς τὸν Σέρβο ἡγέτη ἐξ αἰτίας τῆς δολοφονίας τοῦ φίλου του Καραγιώργη. Ὁ Ὀλύμπιος χρησιμοποίησε ἀργότερα ὡς σύνδεσμο τὸν Ἀμπελακιώτη Γεώργιο Εὐαγγελίδη, ποὺ ὑπηρετοῦσε στὴ Γραμματεία τοῦ Οὐρενοβίε καὶ τὸν ὁποῖο ὁ Δικαῖος μύησε στὴν Ἐταιρεία τὸν Αὐγούστο τοῦ 1819 στὸ Βουκουρέστι. Ἡ πρώτη γνωστὴ σὲ μᾶς ἀπάντησι τοῦ Οὐρενοβίε στὶς προτάσεις τοῦ Ὀλύμπιου (ἐπιστολὴ τοῦ τῆς 12ης Μαρτίου 1819 ἀπὸ τὸ Βελιγράδι), ἂν καὶ ἀόριστη, γιὰ τὴν περιοριζόταν μόνον στὴ διαβεβαίωσι: *ὅταν ἀποφασίσετε νὰ κάμετε ἐκεῖνο, ἐγὼ εἶμαι σύμφωνος εἰς κάθε τι, μπορεῖ νὰ χαρακτηριστῆ μᾶλλον ἐνθαρρυντικῆ*¹.

Μετὰ τὴν ἀνάληψη τῆς ἡγεσίας τῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη,

μένουν, καὶ σήμερα ἀκόμη, τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Λεβέντη, ποὺ δημοσιεύθηκαν σὲ μορφή βιογραφίας ἀπὸ τὴν κόρη του Χαρίκλεια στὴν ἐφημερίδα «Κλειῶ» τῆς Τεργέστης (ἔτος Ε', ἀριθμ. 215, 30 Ἰουλίου/11 Αὐγούστου 1865, καὶ ἀριθμ. 216, 6/18 Αὐγούστου 1865) καί, σχεδὸν ταυτόχρονα, στὴν ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν «Ἡ Ἑλπὶς» (ἔτος ΚΘ', ἀριθμ. 1316, 17 Αὐγούστου 1865, ἀριθμ. 1317, 24 Αὐγούστου 1865, καὶ ἀριθμ. 1318, 31 Αὐγούστου 1865). Ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες αὐτὲς πήρε σχεδὸν ὁλόκληρη τὴ βιογραφία ὁ Γούδας καὶ τὴν περιέλαβε στὸν «βίον» τοῦ Γεωργίου Λεβέντη (σ. 121-144 τοῦ Ε' τόμου τῶν «Βίων Παραλλήλων»). Τὸ χειρόγραφο τοῦ Λεβέντη τὸ εἶχε ὕπ' ὄψη του καὶ ὁ Φιλήμων κατὰ τὴ σύνταξη τοῦ Α' τόμου τοῦ ἔργου του. Τὴν ἴδια πηγὴ ἀκολούθησαν καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἐρευνητές. Γιὰ τὶς παραπάνω λοιπὸν ἐπαφὲς πρέπει νὰ ἰδῆ κανεὶς: Ἀναστασίου Ν. Γούδα, Βίοι παράλληλοι τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεφάντων ἀνδρῶν, τ. Ε', Ἀθῆναι 1872, σ. 126-133, Φιλήμωνος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 6-10. Πρβλ. καὶ Μιχαήλ Θ. Λάσκαρι, Ἑλληνες καὶ Σέρβοι κατὰ τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς τῶν ἀγῶνας, 1804-1830, Ἀθῆναι 1936, σ. 60-70. Βλ. ἐπίσης Κανδηλώρου, Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, σ. 137, 148-154, Βotzaris, Visions balkaniques, σ. 87-90, Δημητρίου Τζώρτζεβιτς, Ἱστορία τῆς Σερβίας, μετάφρασις Νικολάου Παπαρόδου, Θεσσαλονικὴ 1970, σ. 64-65, Σπύρου Δ. Λουκάτου, Σχέσεις Ἑλλήνων μετὰ Σέρβων καὶ Μαυροβουβιανῶν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπαναστάσιν, 1823-1826, Θεσσαλονικὴ 1970, σ. 15, ὅπου στὴν ὕποσ. 2 γίνεται μνεῖα τῆς προηγούμενης βιβλιογραφίας. Γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Λεβέντη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν «βίον» του, βλ. καὶ τὴ νεώτερη ἐργασία τοῦ Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Ὁ Φιλικὸς Γεώργιος Θ. Λεβέντης (πέντε ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ του πρὸς Ἀλέξανδρον Βιλλάρῶν), «Πελοποννησιακά» 2 (Ἀθῆναι 1957) 58-90.

1. Γιὰ τὶς πρῶτες ἐπαφὲς μεταξὺ Ὀλύμπιου καὶ Οὐρενοβίε βλ. κυρίως Φιλήμωνος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 11, 92, 140, 252-253, Λάσκαρι, Ἑλληνες καὶ Σέρβοι, σ. 71-72. Πρβλ. καὶ Κανδηλώρου, Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, σ. 169-170, 282-283, Βotzaris, Visions balkaniques, σ. 133-134, Τζώρτζεβιτς, Ἱστορία τῆς Σερβίας, σ. 65-66, Dimitrije Djordjević, Révolutions nationales des peuples balkaniques, 1804-1814, Beograd 1965, σ. 39-40.

οἱ προσπάθειες τῶν Φιλικῶν γιὰ συνεννόηση μὲ τοὺς Σέρβους πολλαπλασιάστηκαν. Στὶς νέες ἐνέργειες πρωτοστατοῦσε καὶ πάλιν ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, στὸν ὁποῖο εἶχαν προστεθῆ ὁ Σάββας Καμινάρης καὶ ἄλλοι. Ὡς σύνδεσμο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Εὐαγγελίδη, οἱ Φιλικοὶ χρησιμοποιοῦσαν τὴν Βούλγαρο Δημήτριο Μουστάκωφ, πράκτορα τοῦ Οβρενονιὸς στὸ Βουκουρέστι. Ὁ Σέρβος ἡγέτης, ποὺ βρισκόταν τότε σὲ δύσκολη θέση, γιὰ τὴν ἀντιπρόσωπό του στὴν Κωνσταντινούπολη δὲν εἶχαν κατορθώσῃ νὰ πετύχουν ἰκανοποιητικὴ συμφωνία μὲ τὴν Πύλη γιὰ τὴ λύση τοῦ Σερβικοῦ Ζητήματος, δὲν ἀπέκλειε τὸ ἐνδεχόμενο τῆς ἐνόπλου ἀναμετρήσεως μὲ τὸν σουλτάνο καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ πρέπει νὰ ἐβλεπε μὲ εὐνοϊκὴ μᾶλλον διάθεση τὶς προτάσεις τῶν Φιλικῶν. Ὅμως οἱ ἐκδηλώσεις του ἀπέναντί τους χαρακτηρίζονταν ἀπὸ μεγάλη ἐπιφυλακτικότητα. Ἀκόμη καὶ ὅταν τοῦ στάλθηκε ἕνα συμφωνητικὸ «ἐνώσεως» γραμμένον στὶς 21 Μαΐου 1820, ποὺ ὑπογραφοῦνται ἀπὸ τοὺς Χριστόφορο Περραιβό, Ἰωάννη Φαρμάκη, Σάββα Καμινάρη καὶ Γεωργάκη Ὀλύμπιο, καὶ συνοδευόταν ἀπὸ ἰδιαίτερες ἐπιστολὰς τῶν δύο τελευταίων, ὁ Οβρενονιός, στὶς ἀπαντήσεις του πρὸς τὸν Σάββα καὶ τὸν Ὀλύμπιο (ἀπὸ 12 Ἰουλίου, 26 Σεπτεμβρίου καὶ 19 Ὀκτωβρίου 1820), ἐνῶ δὲν ἔκανε καθόλου λόγο γιὰ τὸ συμφωνητικὸ ποὺ τοῦ εἶχαν στείλει, μιλοῦσε πάλιν ἀόριστα καὶ ἔθετε οὐσιαστικὰ ὡς ὄρο τῆς συμμετοχῆς του στὴν κίνηση τὴν ἔγκριση τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου Α΄.

Ἐκθέσαμε προηγουμένως σὲ γενικὲς γραμμὲς τὴν κατάσταση τῶν ἑλληνοσερβικῶν σχέσεων κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς συσκέψεως τοῦ Ἰσμαηλίου, ἃς ἀναλύσουμε ὁμοίως τὴν ἀυτὰ ποὺ περιλαμβάνονταν στὸ «Σχέδιον Γενικόν» σχετικὰ μὲ τὸ ἴδιο θέμα, γιὰ νὰ διαπιστώσουμε πῶς ἀντιλαμβάνονταν τότε ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία τὴν ἑλληνοσερβικὴ αὐτὴ σύμπραξη.

Εἶπαμε ἤδη ὅτι ἡ ἐξέγερση τῶν Σέρβων θεωροῦνταν ὡς προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σχεδίου καὶ αὐτὸ τονιζόταν ὄχι μόνον σὰν σὲ προοίμιο στὸ Α΄ ἄρθρο, ἀλλὰ καὶ στὸν ἐπίλογο τοῦ κειμένου, ὅπου σημειώνονται χαρακτηριστικὰ τὰ ἑξῆς: *Ταῦτα ἡμεῖς κρίνομεν δύναμιν ἰκανὴν νὰ κατατροπώσῃ τὸν ἐχθρόν· φθάνει μόνον νὰ ἐπιμεληθῶμεν πολυτρόπως, νὰ διεγείρωμεν τοὺς Σέρβους, τοὺς Μοντενέγρους· νὰ διδάξωμεν τοὺς Ἕλληνας Καπετανεῖους νὰ βαστάξουν ταχέως τὴν Ἡπειρόν...*²

Κατὰ τὸν συντάκτη τοῦ σχεδίου ἡ σύμπραξη καὶ ἡ πιθανὴ ἐξέγερση

1. Γιὰ τὴ δευτέρα αὐτὴ φάση τῶν ἐπαφῶν μεταξὺ Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ Οβρενονιὸς βλ. Φιλικὸν ἡμερολόγιον, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α΄, σ. 87, 91-93, 249, 251-256, ὅπου καὶ τὰ σχετικὰ ἔγγραφα. Βλ. ἐπίσης Λάσκαρι, Ἕλληνας καὶ Σέρβοι, σ. 73-74, Κανδελάρου, Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, σ. 354-355, 379, Botzaris, Visions balkaniques, σ. 134-135.

2. Βλ. Φιλικὸν ἡμερολόγιον, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α΄, σ. 57.

τῶν Σέρβων θὰ εἶχε ἀκόμη μεγαλύτερη ἀξία γιὰ τοὺς Ἕλληνας, ἂν πραγματοποιοῦνταν ὅσο διαρκοῦσε ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, γιὰτι τότε καὶ οἱ τουρκικὲς δυνάμεις θὰ ἀναγκάζονταν νὰ διχοτομηθοῦν, ἀλλὰ καὶ οἱ συγκεντρωμένοι στὴν Ἡπειρο Ἕλληνας ἀρματολοί, ποὺ ἦταν ἀκόμη ἀμύητοι στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ εἶχαν ταχθῆ ἄλλοι μὲ τις σουλτανικὲς δυνάμεις καὶ ἄλλοι μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶ, θὰ ἀποκοτοῦσαν περισσότερο θάρρος καὶ ἀποφασιστικότητα. Γιὰ λόγους μάλιστα τακτικῆς οἱ Φιλικοὶ πίστευαν ὅτι τὰ *περὶ Σερβίας* θὰ ἔπρεπε νὰ γνωστοποιηθοῦν ἀπὸ νωρὶς τόσο στοὺς Ἕλληνας καπεταναίους ὅσο καὶ στὸν Ἀλῆ πασᾶ, κατὰ ἓνα μέρος (βλ. ἄρθρα Β', Δ' καὶ Ε' τοῦ σχεδίου)¹. Ἀλλὰ, καὶ ἂν ἀκόμη θὰ εἶχε ὑποταγῆ στὸ μεταξὺ ὁ Ἀλῆ πασᾶς, μιὰ σερβικὴ ἐξέγερση θὰ εἶχε πάλιν εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα γιὰ τοὺς Ἕλληνας (βλ. ἄρθρο Β')².

Γιὰ τοὺς παραπάνω λοιπὸν λόγους διατυπωνόταν στὸ σχέδιο ἡ πρόταση νὰ σταλῆ *χωρὶς παραμικρᾶς ἀναβολῆς* στὴν Σερβία ἱκανὸς ἐκπρόσωπος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, γιὰ νὰ πετύχῃ τὸ ταχύτερο τὴν ὑπογραφὴ τῆς συμφωνίας, τὴν ὁποία ὁ συντάκτης τοῦ σχεδίου τὴ θεωροῦσε ἐξασφαλισμένη, παίρνοντας ἀσφαλῶς τὶς ἀόριστες ὑποσχέσεις τοῦ Οὐρενοβίτς, ποὺ ἀναφέρθηκε προηγουμένως, ὡς σαφῆ ὑπόσχεση συμμαχίας (βλ. ἄρθρο Β')³. Παράλληλα, προτεινόταν νὰ σταλῆ ἕνας κατάλληλος ἄνθρωπος, καὶ κατὰ προτίμηση ὁ Γεώργιος Λεβέντης, γιὰ νὰ ξεσηκώσῃ καὶ τοὺς Μαυροβούνους

1. Φιλιήμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 47· *ἂν εἰσέτι δὲν ἐξέπνευσε ἡ ἀληθινὰ δυνάμις, ὅπότεν ἀνελεύσιτος καὶ οἱ Σέρβοι ὀπλοφορήσωσι, πρῶτον, ὁ ἐχθρὸς ἐκὼν ἄκων θέλει βιασθῆ νὰ διχοτομηθῆ... σ. 49· Τέλος πάντων ὁ κ. Πετρουβός, διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐντολμοτέρον τοὺς Καπετανοὺς, συμφέρει νὰ κοινολογήσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ τὰ περὶ Σερβίας, σ. 47· Ἐὰν ὁ κ. Χ. Πετρουβός προφθάσῃ ἤδη ἀνθιστάμενον τὸν Ἀλῆ πασᾶν, νομίζομεν... νὰ τῷ προβάλλῃ τὴν μερικὴν βοήθειαν τῶν Καπετανῶν... Ἐτι δὲ νὰ κοινολογήσῃ εἰς αὐτὸν καὶ περὶ Σερβίας, ὅσα συμφέρει, διὰ ν' ἀκολοθῆ ἑλπίζων.*

2. Βλ. Φιλιήμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 47· *Ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἂν εἰς τὸ μεταξὺ διάστημα ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἢ διὰ φιλαργυρίαν ἰδίαν, ἢ τῶν περὶ αὐτὸν κατοικήθειαν διόλου ἐξασθενησθῆ καὶ ληφθῆ, ὁ ἐχθρὸς, ἀπλοφοροῦντων τῶν Σέρβων, περιπλέκεται παρενθὺς εἰς ἑτέρας περιπλοκάς, μὴ ἔχων καιρὸν νὰ σκεφθῆ οὐδὲν περὶ τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν.*

3. Βλ. Φιλιήμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 48· *Λοιπὸν, χωρὶς παραμικρᾶς ἀναβολῆς πρέπει ν' ἀποσταλθῆ πρός τὸν Σέρβον, ἀνὴρ μὲ λόγον καὶ φρόνησιν, διὰ νὰ κατορθώσῃ ὅσον τάχος τὰ ἀφορῶντα πρὸς ἀνεξαρτησίαν ἐκείνων καὶ βοήθειαν ἡμῶν. Οἱ Σέρβοι, ὄντες προειδασμένοι περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, δὲν ἐλπίζομεν νὰ μὴ δεχθῶσιν ἄσμενοι τὰς προτάσεις μας, ἐν ᾧ μάλιστα ἔδοσαν ὑπόσχεσιν νὰ συμμαχήσωσιν, καὶ βλέπουσιν ὀφείλειαν προφανεστάτην καὶ ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῶν ἀναμφίβωλον. Ἐπειδὴ τώρα ἔχουν σύμμαχον τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἡπειρον καὶ σχεδὸν ὅλον τὸ ἡμέτερον Γένος, ἀναμφιβόλως θέλουσιν καταπεισθῆ, καὶ ἐκόλως θέλουσιν σηκώσει τὰ ὅπλα εἰς διαφέντευσιν τῶν δικαιωμάτων τους καὶ βοήθειάν μας.*

(ἄρθρο Γ')¹. Ἐπειδὴ ὁμως ἦταν ἡδὴ γνωστὴ ἡ διστακτικὴ καὶ ἀμφίροπη, κατὰ κάποιον τρόπο, πολιτικὴ τοῦ Οὐρενοβιό, σὲ ἰδιαίτερον ἄρθρο τοῦ σχεδίου (ἄρθρο Η') ἐπισημαίνονταν ἡ προσοχὴ ποὺ ἔπρεπε νὰ δεῖξῃ ἡ Ἑταιρεία, ὥστε νὰ μὴν ἐξαπατηθῇ ἀπὸ τοὺς Σέρβους. *Προσεκτέον*, γράφει τὸ ἄρθρο αὐτό, *μήπως ἀπατηθῶμεν ἀπὸ τοὺς Σέρβους? ἐπειδὴ ἡ Πόρτα, ἰδοῦσα παρ' ἑλίδια περὶ αὐτὴν τοσοῦτο πλῆθος πολεμίων, ἠμπορεῖ νὰ ἐξαγοράσῃ ἀπὸ αὐτοὺς τὴν εἰρήνην, καὶ νὰ ὀρμήσῃ ὅλως ὁ ἐχθρὸς καθ' ἡμῶν. Ὅθεν οἱ ἀπεσταλμένοι τόσον εἰς Σερβίαν, ὅσον εἰς Μοντενέγκρους, πρέπει νὰ συνδέσωσι τὴν συμμαχίαν μὲ τόσον ἰσρὰ καὶ ἐσφιγμένα δεσμὰ, ὥστε μὲ κανένα τάξιμον τῆς Πόρτας νὰ μὴν ἐνδῶσουν, ἀλλὰ νὰ ἦναι ὑπόχρεοι, ἐπειδὴ ὁ πόλεμος γίνεται περὶ πατριδος καὶ θρησκείας, ἀποφασιστικῶς νὰ συμμαχήσων καὶ νὰ πολεμοῦν μὲ ἡμᾶς τὸν κοινὸν ἐχθρόν, ἕως οὗ ξεφυγῆσῃ, διὰ τὸ ἀπολαύσων καὶ ἐκεῖνοι τὰ δικαιώματά των μὲ τὴν ἀνδρείαν των, καθὼς καὶ ἡμεῖς, καὶ νὰ μὴ γνωρίζων χάριν εἰς τὸν βάρβαρον, ὅστις πάλιν ἀφέντως θέλει τοὺς ἐπιβουλεύη². Καὶ πραγματικὰ, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Ὑψηλάντης προσέβαλε νὰ δεσμεύσῃ τὸν Οὐρενοβιό μὲ ἓνα κείμενον συνθήκης συνταγμένον κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ παραπάνω ἄρθρου.*

Αὐτὰ προβλέπονταν, σὲ γενικὲς γραμμές, γιὰ τὴ σύμπραξιν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων, ὁ προσεκτικὸς ὁμως μελετητὴς τοῦ κειμένου τοῦ «Σχεδίου Γενικοῦ» δὲν θὰ δυσκολευθῇ πολὺ νὰ διαπιστώσῃ ὅτι οἱ προθέσεις ἀπέναντι τῶν Σέρβων τοῦ συντάκτη τουλάχιστον τοῦ σχεδίου, ἂν ὄχι καὶ τῶν ἄλλων στελεχῶν τῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Ὑψηλάντη, ποὺ τὸ δέχθησαν τελικὰ στὴ σύσκεψιν τοῦ Ἰσμαηλίου, δὲν ἦταν ἀπόλυτα ἀγαθὲς καὶ εἰλικρινεῖς. Αὐτὸ ποὺ φαίνεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ σχεδίου εἶναι ὅτι οἱ Φιλικοὶ ἐπίδωκαν νὰ πετύχουν ὄχι τόσο ἓνα κοινὸν ἀγῶνα μὲ τοὺς Σέρβους πάνω σὲ ἴσους ὄρους καὶ μὲ κοινὰς εὐνοϊκὰς ἢ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις, ἀλλὰ μάλλον μιὰ χρησιμοποίησιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῆς πιθανῆς σερβικῆς ἐξεγέρσεως γιὰ ὄφελος τῶν Ἑλλήνων. Καὶ γιὰ νὰ γίνουμε πιὸ σαφεῖς: Ἐνῶ π.χ. στὰ ἄρθρα ΣΤ' καὶ Ζ' ὑποστηρίζεται ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι καὶ οἱ Νησιῶτες ἦταν ἔτοιμοι καὶ ξεσηκωμένοι καὶ δὲν περίμεναν παρὰ μόνον τὴν κάθοδον τοῦ Ὑψηλάντη, γιὰ νὰ ἀρχίσουν τὸν ἀγῶνα³, ἡ πρόθεσις μολαταῦτα τοῦ

1. Βλ. Φιλικὸς, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 48. Γιὰ τίς προσπάθειες τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνα, νὰ ἐπιτύχων τὴ συμπάρστασιν τῶν Μαυροβουβιῶν βλ. κυρίως τὸ βιβλίον τοῦ Σπύρου Λουκάτου, Σχέσεις Ἑλλήνων μετὰ Σέρβων, καὶ Μαυροβουβιῶν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, 1823-1826, Θεσσαλονικὴ 1970, ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία.

2. Φιλικὸς, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 50.

3. Βλ. Φιλικὸς, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 49. Ἐπειδὴ ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ περὶ αὐτὴν νῆσοι ἐβεβαιώθησαν περὶ τοῦ Καλοῦ (=τοῦ

συντάκτη του σχεδίου ήταν, όταν θά ξεσπούσε ή σερβική επανάσταση, οί "Έλληνες νά μείνουν πρὸς τὸ παρὸν ἀκίνητοι, παριστάνοντας τὸν πιστὸ ραγιά, ὥσπου νά διασπαστοῦν καὶ νά φθαροῦν οί ἐχθρικές δυνάμεις... ὁπότεν ἀνελλίστως καὶ οί Σέρβοι ὀπλοφορήσωσι, σημειώνεται στὸ Β' ἄρθρο, ... ὁ ἐχθρὸς ἐκὼν ἄκων θέλει βιασθῆ νά διχοτομηθῆ..., ἡμεῖς θέλομεν μείνῃ εἰς τὴν προτέραν περιφρόνησιν, ὡς δῆθεν ἀδύνατοι νά θαροῦσμεν κατ' αὐτοῦ, ἢ ὡς πιστοὺς λάτρας τῆς βαρβαρότητός του θέλει μᾶς πολιτευθῆ πρὸς καιρόν¹. Καὶ παρακάτω, στὸ Ζ' ἄρθρο, ἐπαναλαμβάνονται καὶ διευκρινίζονται οί ἴδιες ἀπόψεις: *Λέγομεν ὅμως, ἀναφέρει τὸ ἄρθρο αὐτό, ὅτι συμφερότερον εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι τὸ ν' ἀρχίσουν οί Σέρβοι, διὰ τὰ ὀρμηθῆ ἐκεῖσε ὁ ἐχθρὸς. ἐπειδὴ ἂν ἡμεῖς ἀρχίσωμεν οί Πελοποννήσιοι, τὸ βάρος τῆς ἐχθρικής φάλαγγος θέλει ἐπιπέσει εἰς ἡμᾶς· οί δὲ Σέρβοι ἀρχινῶντες μετὰ ταῦτα, ἴσως διόλου δὲν ἀπαντήσουν ἐχθρόν, καὶ ἐκ τούτου ἔπεται νά προχωρήσουν, ὅσον δὲν συμφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Θράκην. Λοιπὸν ὁ πόλεμος νά ἐκτραγῆ ἀπὸ Σερβίας, διὰ νά κατορθώσουν οί Ἑλληνες τοὺς σκοποὺς των ἐκολύοτερα ἢ τέλος πάντων συγχρόνως μὲ τὴν Ἑλλάδα². Ἐρα, ἡ σερβική ἐξέγερση ἔπρεπε νά προηγηθῆ ὁπωσδήποτε καὶ μόνον ὡς ἀναγκαστική λύση θά γινόταν δεκτὴ ἢ ταυτόχρονη ἔναρξη τοῦ ἀγώνα. Ἀξιοσημείωτο ἐπίσης, στὸ ἴδιο ἄρθρο, εἶναι ὅτι γιὰ πρώτη φορά, ὅσο γνωρίζουμε, διαπιστώνονται καὶ φόβοι γιὰ ἐνδεχόμενη ὑπερβολικὴ ἐξάπλωση τῶν Σέρβων, σὲ μιὰ ἐποχὴ μάλιστα ποῦ ὄχι μόνον δὲν εἶχε ἀρχίσει ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν βαλκανικῶν λαῶν, ἀλλὰ οὔτε κἀν εἶχαν ἀποκτήσει οί λαοὶ αὐτοὶ κρατικὴ ὑπόσταση.*

Αὐτὲς λοιπὸν ἦταν οί ἀρχὲς πάνω στὶς ὁποῖες θά στηριζόταν, κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ συντάκτη τοῦ «Σχεδίου Γενικοῦ», ἡ ἑλληνοσερβικὴ σύμπραξι καὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἐπηρεάσε ἀναμφισβήτητα τὴν ἐξέλιξη τῶν διαπραγματεύσεων μεταξὺ Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ Obrenović, ὅπως θά φανῆ, νομίζουμε, ἀπὸ μιὰ σύντομη ἐξέταση τῶν γεγονότων, ποῦ θά ἀκολουθήσει. Προκαταβολικὰ ὅμως πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ Obrenović ἔπασχε ἀπὸ παρόμοια μειονεκτήματα. Ἦταν ἴσως, κατὰ τὴν ἄποψή του, ρεαλιστικὴ καὶ ἀπέβλεπε στὸ ἄμεσο συμφέρον τοῦ σερβικοῦ λαοῦ, οί Φιλικοὶ ὅμως τὴ θεωροῦσαν μᾶλλον ἀνειλικρινῆ καὶ καιροσκοπικὴ. Ἀλλὰ, ἂς ριζούμε μιὰ ματιὰ καὶ στὰ κατοπινὰ γεγονότα.

Μετὰ τὴ σύσκεψη τοῦ Ἰσμαηλίου, στὴν ὁποία ἐγκρίθηκε, ὅπως ἤδη εἶπαμε, σὲ γενικὲς γραμμὲς τὸ «Σχέδιον Γενικόν» καὶ ἀρχισε ἡ προετοιμα-

¹Υψηλάντη), ὅτι διωρίσθη Γενικός Ἐφορος τοῦ Ἔθνους ... καὶ ἄλλο δὲν προσμένουν παρὰ πότε ν' ἀκούσωσι τῆς φωνῆς αὐτοῦ, διὰ ν' ἀκολουθήσουν τὰς διαταγὰς του..., σ. 50· Ὡς εἶπομεν, ἡ Πελοπόννησος ἴσταται μετέωρος καὶ δὲν προσμένει ἄλλο παρὰ ἡγεμόνα.

1. Φιλιμόνοϋ, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 47.

2. Φιλιμόνοϋ, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 50.

σία τῆς ἐφαρμογῆς του στὶς διάφορες περιοχὲς ἀπὸ τοὺς «ἀποστόλους» τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τὸ ζήτημα τῶν ἐπαφῶν μὲ τὸν Obrenović, τὸ ἀνέλαβε προσωπικὰ ὁ Ὑψηλάντης. Μέσα σὲ ἐλάχιστο ὄμοιο χρονικὸ διάστημα ὁ Ὑψηλάντης ἀναγκάστηκε νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἀρχικὴ του ἀπόφαση γιὰ κάθοδο στὴν Ἑλλάδα καὶ ἔναρξη τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, ἀποφασίζοντας νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τοῦ ἀγῶνα ἀπὸ τὶς Ἡγεμονίες καὶ ὀρίζοντας ἡμέρα ἐξεγέρσεως τὴν 15ην Νοεμβρίου 1820. Ἔτσι, ἔστειλε ἀπὸ τὸ Κισνόβι τῆς Βεσσαραβίας ἐπείγουσες ἐπιστολὰς γνωστοποιώντας τὴ νέα του ἀπόφαση καὶ δίνοντας τὶς σχετικὲς διαταγὰς στοὺς Περραιβοὺς, Δικαῖο, Ξάνθο, Σάββα Καμινάρη, Γεωργάκη Ὀλύμπιο καὶ ἄλλα στελέχη τῆς Ἑταιρείας. Ἐπίσης, στὶς 24 Ὀκτωβρίου 1820 ἔστειλε ἐπιστολὴν, μὲ τὴν μεσολάβηση τοῦ Σάββα καὶ τοῦ Ὀλύμπιου, καὶ πρὸς τὸν Obrenović μὲ τὴν ὁποία τὸν πληροφοροῦσε ὅτι ἡ Πύλη συγκέντρωνε στρατεύματα στὴν Ἀσία, γιὰ νὰ ἐπιτεθῇ αἰφνιδιαστικὰ τὴν ἀνοιξὴ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων καὶ νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ, ὅτι ἡ ἐξέγερση θὰ ἄρχιζε στὶς 15 Νοεμβρίου ταυτόχρονα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο ὡς τὸν Δούναβη, ἀκόμη καὶ μέσα στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ τὸν καλοῦσε νὰ ξεσηκώσῃ καὶ ἐκεῖνος τοὺς συμπατριῶτες του καὶ νὰ ξεκαθαρίσῃ τὴν Σερβία ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ Ὑψηλάντης τοῦ ἔγραφε ἀκόμη ὅτι ὁ ἴδιος, διασχίζοντας τὴν Μολδαβία καὶ Βλαχία, θὰ ἔφθανε ἐκεῖ κατὰ τὶς 20-25 Νοεμβρίου καὶ ζητοῦσε ἀπὸ τὸν Obrenović κατὰ τὶς 20 Νοεμβρίου νὰ κινήσῃ ἕνα στρατιωτικὸ σῶμα πρὸς τὸ Λόμ καὶ τὴν Δρινοβάτσα (στὴν Βουλγαρία), γιὰ νὰ τραβήξῃ τὴν προσοχὴ τῶν Τούρκων, ὥστε νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὸ τὸ δρόμο μεταξὺ Βιδινίου καὶ τῆς νησίδας Ἀντάκαλε, ἀπὸ ὅπου σκόπευε νὰ περάσῃ ἐκεῖνος τὸν Δούναβη καὶ νὰ προχωρήσῃ στὴν Σερβία. Τέλος, ὁ Ὑψηλάντης παρουσίαζε στὸν Obrenović ὅτι οἱ διαπραγματεύσεις Ρωσίας καὶ Πύλης εἶχαν ναυαγήσῃ, ὅτι ἡ κατάστασις αὐτὴ ὀδηγοῦσε σὲ ρωσοτούρκικὸ πόλεμο καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ἐνεργοῦσε κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐκτελώντας διαταγὰς. Συγκεκριμένα στὸ γράμμα του αὐτὸ ὁ Ὑψηλάντης χρησιμοποιοῦσε τὶς φράσεις: *ἔλαβα προσταγὴν ἀπὸ τὴν σεβαστὴν Ἀρχὴν ...*, *ὅθεν κατὰ τὰς διαταγὰς τῆς σεβαστῆς Ἀρχῆς ἔδοσα διαταγὴν ...*, *καὶ τότε διὰ στόματος Σᾶς λέγω, ὅσα εἶμαι προσταγμένος νὰ σᾶς εἴπω...*¹. Βλέπουμε λοιπὸν καθαρὰ σήμερα ὅτι ὁ Ὑψηλάντης προσπαθοῦσε νὰ παρασύρῃ τὸν Obrenović παρουσιαζόμενος ὅτι ἐνεργοῦσε μὲ ἐντολὴ τῆς Ρωσίας².

1. Βλ. τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴ τοῦ Ὑψηλάντη στοῦ Φιλιπποῦ, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α', σ. 237-238. Πρβλ. καὶ σ. 88-89, 91.

2. Ἀβάσιμα εἶναι ὅσα γράφει ὁ Κανδηλώροϋ, Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, σ. 390, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ὑψηλάντης μὲ τὴν ἐκφρασὴν *Σεβαστὴ Ἀρχὴ* ἔννοοῦσε τὸ γενικώτερον παμβαλκανικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἐνεσαρκόθη ἄλλοτε εἰς τὴν ποιητικὴν ψυχὴν τοῦ Ρήγα τοῦ Φεραίου...

Ὁ Obrenović δὲν παρασύρθηκε ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ὑψηλάντη. Ἀντίθετα, κατὰ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1820 ἔστειλε στὴν Κωνσταντινούπολη νέα σερβικὴ ἀντιπροσωπεία, γιὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὶς διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Πύλη, πού τὴ φορά αὐτὴ φαινόταν πιὸ διαλλακτικὴ, πράγμα πού ἔδινε στὸν Σέρβο ἡγέτη τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ πετύχαινε τὴν παραχώρηση τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς στὸ ἡγεμονικὸ ἀξίωμα τῆς Σερβίας.

Ἡ ἐπανάληψη τῶν σερβοτουρκικῶν συνομιλιῶν ἔκανε γιὰ τοὺς Φιλικούς πιὸ ἐπιτακτικὴ τὴν ἀνάγκη νὰ πιέσουν τὰ πράγματα, γιὰ νὰ πετύχουν μιὰ ξεκαθαρισμένη συμφωνία μὲ τοὺς Σέρβους. Τότε συντάχθηκε ἀπὸ τὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία τὸ γνωστὸ σχέδιο τῆς ἑλληνοσερβικῆς συνθήκης καὶ ἀποφασίστηκε νὰ σταλῆ μὲ εἰδικὸ ἀπεσταλμένο στὸν Obrenović γιὰ ὑπογραφή. Ἡ συνθήκη αὐτὴ, πού περιλάμβανε 10 ἄρθρα, περιοριζόταν σὲ γενικότητες πού ἀντιπροσώπευαν τὸ πνεῦμα τοῦ ἄρθρου Η΄ τοῦ «Σχεδίου Γενικοῦ». Ἐπειδὴ ὅμως τὸ περιεχόμενό της ἦταν μονόπλευρο, γιατί ὄριζε μόνον τὶς ὑποχρεώσεις πού θὰ ἀναλάμβαναν οἱ Σέρβοι, ὁ Ὑψηλάντης μὲ μιὰ ἐπιστολὴ του τῆς 7ης Ἰανουαρίου 1821 ἀπὸ τὸ Κισνόβι, μὲ τὴν ὁποία συνόδευε τὸ σχέδιο τῆς συνθήκης, προσπαθοῦσε καὶ πάλιν νὰ δελεάσῃ τὸν Obrenović, ἱκανοποιώντας τὶς φιλοδοξίες καὶ καθησυχάζοντας τοὺς φόβους του, καὶ τοῦ ἔδινε γιὰ λογαριασμὸ ὅλων τῶν Ἑλλήνων τὶς παρακάτω ὑποσχέσεις: 1) Ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ Obrenović θὰ ἀναγνωριζόταν ὡς ἡ πιὸ ἐνδοξη σὲ ὅλη τὴν Σερβία· 2) ὅτι ὁ Obrenović θὰ εἶχε τὸν τίτλο τοῦ νόμιμου ἀρχηγοῦ ὅλης τῆς Σερβίας· 3) ὅτι οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Obrenović οὔτε τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας του θὰ ἐνοχλοῦνταν ποτὲ ἀπὸ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Καραγιώργη ἢ ἀπὸ ἄλλους Σέρβους πού τύχαινε νὰ βρίσκονται στὴν Ρωσία, καὶ 4) ὅτι, ἂν ἡ Σερβία ἦταν ἔτοιμη νὰ πάρῃ μέρος στὸν ἀγώνα, ὁ Ὑψηλάντης θὰ ἔστελνε ἐκεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ ἀδελφία του ἢ κάποιο ἄλλο σπουδαῖο πρόσωπο μὲ στρατιωτικὴ δύναμη καὶ ἀνάλογα χρηματικὰ μέσα. Εἶναι φανερὸ βέβαια ὅτι οἱ ὑποσχέσεις αὐτὲς ξεπερνοῦσαν κατὰ πολὺ καὶ τὶς ἀρμοδιότητες, ἀλλὰ καὶ τὶς δυνατότητες τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

Ἡ παραπάνω ἀποστολὴ ἀνετέθη στὸν Ἀριστείδη Παπᾶ, ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ δραστήριους «ἀποστόλους» τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ὁ ὁποῖος ὅμως συνελήφθη, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὴ νησίδα Ἀντάκαλε καὶ θανατώθηκε, ἐνῶ τὰ ἔγγραφα, πού μετέφερε, ἔπεσαν στὰ χέρια τῆς Πύλης, προκαλώντας, κοντὰ στὰ ἄλλα δυσάρεστα ἐπακόλουθα, καὶ τὴ φυλάκιση τῆς σερβικῆς ἀντιπροσωπείας πού βρίσκόταν στὴν Κωνσταντινούπολη¹.

1. Γιὰ τὴν τελευταία αὐτὴ φάση τῶν ἑλληνοσερβικῶν ἐπαφῶν μεταξὺ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη καὶ Miloš Obrenović, καὶ γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Ἀριστείδη Παπᾶ βλ. κυρίως Φιλήμωνος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Α΄, σ. 110, 117-120, 235, 237-238, 256-258, 277, ὅπου καὶ τὰ σχετικὰ ἔγγραφα, καὶ Λάσκαρι, Ἑλληνες καὶ

Ἔτσι, ἡ ἀπάντηση, ποὺ ὁ Ὑψηλάντης περίμενε ἀνυπομόνως ἀπὸ τὸν Obrenović, δὲν ἔφθασε ποτὲ καὶ στίς 22 Φεβρουαρίου 1821 ὁ τραγικὸς ἀρχηγὸς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἀναγκάστηκε νὰ περάσῃ τὸν Προῦθο καὶ νὰ ἀρχίσῃ μόνος του τὸν ἀγώνα. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν συλλαμβανόταν ὁ Ἄριστείδης Παπάς, τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι ὅτι καὶ πάλιν δὲν θὰ ἐρχόταν θετικὴ ἀπάντηση ἀπὸ τὸν Obrenović. Ἡ ἑλληνοσερβικὴ σύμπραξι, ποὺ εἶχαν ὀραματιστῆ οἱ Φιλικοί, δὲν μπόρεσε νὰ πραγματοποιηθῆ οὔτε τότε, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀργότερα, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολύχρονου καὶ αἱματηροῦ ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων, γιατί καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς δὲν εἶχε θεμελιωθῆ σὲ ὑγιεῖς βάσεις, ἀλλὰ καί, κυρίως, γιατί τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν ἔτυχε νὰ συμπίπτουν τὰ συμφέροντα τῶν δύο βαλκανικῶν λαῶν, ὅπως τουλάχιστον τὰ ἀντιλαμβάνονταν οἱ τότε ἀρχηγοὶ τους.

Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Σέρβοι, σ. 75-85. Πρβλ. ἐπίσης Κανδηλώρου, Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, σ. 390-393, 426-427, 437-438, Botzaris, Visions balkaniques, σ. 135-142, Δεσποτοπούλου, Ἡ ἀπόφασις περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, σ. 107-110, 114-115, 119, Λουκάτου, Σχέσεις Ἑλλήνων μετὰ Σέρβων, σ. 16-19, Τζώρτζεβιτς, Ἱστορία τῆς Σερβίας, σ. 66-67, Djordjević, Révolutions nationales des peuples balkaniques σ. 41-42.

R É S U M É

Stefanos J. Papadopoulos. Le «Plan Général» de la Philiki Hétairie et les contacts avec les Serbes.

Après un bref exposé des différents plans d'activité que la Philiki Hétairie établit pendant la préparation de la Révolution de 1821, on examine le problème du rédacteur et du temps de la rédaction de plus important de ces plans, connu comme «Plan Général». Au commencement on soutient que le principal rédacteur de ce plan, composé vers la fin de septembre 1820 et qui constitua la base de toutes les activités des membres de la Philiki Hétairie pendant la dernière période de leur activité avant la Révolution, fut l'archimadrite Grégoire Dikaios (Papaflessas). Ensuite on fait une brève rétrogradation des contacts greco-serbes, du printemps de 1817 jusque' en été de 1820, on analyse les articles du plan se comportant à la coopération prévue des Grecs et des Serbes et ensuite, après une revue et interprétation nouvelles des passages relatifs du texte, on formule l'opinion que les membres de la Philiki Hétairie, en essayant d'établir un pacte avec les Serbes, ils mettaient leur espoir non pas tant à mener une lutte commune, sous les mêmes conditions et aux résultats communs favorables, ou défavorables, mais à utiliser et à exploiter une éventuelle insurrection serbe en faveur des Grecs. Cette opinion est davantage soutenue après une brève réexamination des efforts poursuivis ensuite par la Philiki Hétairie, c'est-à-dire ceux qui ont été effectués après l'approbation du «Plan Général» (début d'octobre 1820 à la conférence d'Ismail) et jusque' au commencement de la Révolution en Moldavie (22 février 1821).